

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 316.77:327.5(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.6/11>

Кучерявий В. М.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Бондаренко Є. Р.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

КРОСЕКТОРАЛЬНА ПОЛІТИКА КОГНІТИВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ: ВІДНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті розглянуто стратегічні комунікації як ключовий інструмент когнітивної деокупації тимчасово окупованого Криму. Проаналізовано сучасні виклики, пов'язані з інформаційною ізоляцією півострова, впливом російської пропаганди та необхідністю формування українського нарративу. Представлено результати соціологічних досліджень, що свідчать про високий рівень підтримки деокупації серед українського суспільства. Окреслено основні напрями стратегічних комунікацій, зокрема роботу з молоддю, культурну політику, інформаційний спротив, міжнародну адвокацію та політику пам'яті. Запропоновано конкретні ініціативи та заходи, спрямовані на відновлення зв'язку з мешканцями Криму, зміцнення національної ідентичності та підвищення обізнаності про ситуацію на півострові. Наголошено на важливості міжсекторальної співпраці, координації державних і громадських зусиль, а також інституціоналізації проєкту Стратегії когнітивної деокупації як рамкового документа державної політики.

Ключові слова: когнітивна деокупація, міжсекторальна політика, реінтеграція тимчасово окупованих територій, Крим, ідентичність, соціальна згуртованість, стратегічні комунікації, освіта в умовах війни, політика пам'яті, інформаційна війна, постконфліктне відновлення, громадянське суспільство, психосоціальна реабілітація.

Постановка проблеми. Поняття когнітивної деокупації та феномен потреби її врахування слід розглядати як процес формування, реалізації та супроводу соціальних і гуманітарних політик, що враховують контекст тривалої російської окупації українських територій. Вплив РФ на соціальні настрої, установки та нарративи громадян вимагає специфічних підходів до відновлення ментального суверенітету.

Когнітивна деокупація є відповіддю на низку критичних питань: як працювати з травматичним досвідом громадян, що жили в окупації; як досягати консенсусу в чутливих темах; як протидіяти російській пропаганді, що продовжуватиме дезінформувати населення навіть під час звільнення.

Процеси розбудови соціальної стійкості, згуртованості та ліквідації наслідків ворожого інформаційного впливу можливі лише за умови застосування інструментарію когнітивної деокупації в рамках державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика деокупації та реінтеграції Криму перебуває у фокусі уваги як українських, так і міжнародних дослідників. Науковий дискурс охоплює питання історичної пам'яті, ідентичності, інформаційної політики, правозахисту, нормативно-правових документів та стратегічних комунікацій.

У працях С. Громенка [4] та А. Іванця [5] аналізуються історичні міфи, що використовуються для легітимації окупації, та аргументується необхідність деокупації у політичному й культурному вимірах. Важливість інформаційної стійкості та

протидії дезінформації як ключового чинника безпеки висвітлено у звіті «Стійка Україна – крихка мозаїка. Суспільство, медіа, безпека і перспективи» [14]. Важливим нормативним документом, що закріплює політичні та правові засади державної політики у сфері реінтеграції, є Указ Президента України №117/2021, яким затверджено «Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [9].

Дослідження когнітивної деокупації неможливе без урахування свідчень про порушення прав людини та репресивні практики, що застосовуються окупаційною владою проти кримсько-татарських активістів. Як індивідуальні досвіди мешканців півострова формують колективну пам'ять та впливають на сприйняття процесів деокупації відображено у праці А. Андрієвської та О. Халімон [1]. Важливим емпіричним джерелом є щоденникові записи та свідчення кримсько-татарських активістів, зокрема Османа Аріфметова – математика, громадянського журналіста та члена об'єднання «Кримська солідарність», які ілюструють механізми трансформації індивідуального досвіду репресій у колективну пам'ять та елемент національної ідентичності [2]. Системність репресій та порушень прав людини в окупованому Криму підтверджується звітами міжнародних організацій, таких як Human Rights Watch 2025 [13] та Моніторингова місія ООН з прав людини [8], які фіксують факти переслідувань, катувань та обмеження свободи слова як інструментів руйнування ідентичності та придушення опору серед кримських татар і українців.

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують, що когнітивна деокупація Криму є багатомірним процесом, який охоплює історичну пам'ять, інформаційну політику, культурну ідентичність та міжнародну адвокацію. Проте, попри значний масив досліджень, питання практичної реалізації стратегічних комунікацій та подолання інформаційної ізоляції потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ролі кросекторальної політики у процесі когнітивної деокупації тимчасово окупованих територій України, зокрема Криму, та окреслення стратегічних комунікацій як ключового інструменту відновлення зв'язку з людьми, що проживають в умовах окупації. Для досягнення цієї мети дослідження передбачає послідовне вирішення низки взаємопов'язаних завдань. Насамперед необхідно розкрити сутність когнітивної деоку-

пації як комплексного багатомірного процесу, що не обмежується лише фізичним звільненням територій. Наступним кроком є ґрунтовний аналіз викликів, зумовлених тривалою інформаційною ізоляцією регіону та системним впливом ворожої пропаганди. У цьому контексті робота також фокусується на визначенні функціональної ролі стратегічних комунікацій у процесах відновлення довіри до держави та реінтеграції української ідентичності. Окрім цього, важливим завданням є окреслення механізмів кросекторального підходу, що передбачає ефективну координацію зусиль державних інституцій та громадянського суспільства в реалізації політики деокупації.

Виклад основного матеріалу. Збройна агресія РФ проти України, що розпочалася з анексії Криму у 2014 році, переросла у затяжний конфлікт тривалістю майже дванадцять років, останні чотири з яких позначені повномасштабним вторгненням. Цей період став випробуванням для всього населення країни. Однак, незважаючи на критичні виклики та втрати, український соціум демонструє стійку консолідацію та непохитну впевненість у поверненні Кримського півострова. Саме суспільна єдність та скоординовані дії залишаються фундаментальними передумовами для ефективної деокупації захоплених територій.

Водночас війна має не лише фізичний, а й глибокий когнітивний вимір. Окупація спрямована на руйнування української ідентичності, переписування історії, спотворення наративів і формування деформованого інформаційного середовища [3]. РФ та її окупаційні адміністрації системно ізолюють мешканців окупованих територій від українського простору та нав'язує їм власний дискурс. Проте тривале перебування під окупаційним режимом не призвело до повної втрати когнітивного суверенітету. Про це свідчить активний рух спротиву в Криму, громадянська позиція мешканців півострова, поширення української символіки, підтримка Збройних сил України та надання інформації про переміщення ворожих військ. Ці прояви агентності формують важливу основу для майбутньої реінтеграції.

Когнітивна деокупація є невід'ємною складовою процесу звільнення територій, адже повернення контролю над простором без відновлення людської суб'єктності та соціальних зв'язків загрожує формальною, але не змістовною реінтеграцією. Вона передбачає роботу з ідентичністю, переконаннями, емоціями та соціальними установками громадян, які протягом тривалого часу перебували під впливом пропаганди. У цьому

контексті когнітивна деокупація має розглядатися не як завершальний етап після військового звільнення, а як паралельний, довготривалий і політично значущий процес.

Ключовою характеристикою когнітивної деокупації є її міжсекторальний характер. Вона не може реалізовуватися як сукупність ізольованих заходів, а потребує синхронізованої взаємодії у сферах державного управління, освіти, медіа, психічного здоров'я, культурної політики, політики пам'яті, економічного відновлення та розвитку громадянського суспільства. Такий підхід інтегрує стратегічні комунікації, освітню реінтеграцію, протидію дезінформації, підтримку соціально вразливих груп і створення умов для сталого розвитку місцевих громад.

Соціологічні дослідження демонструють високий рівень суспільної підтримки деокупації Криму: переважна більшість громадян переконані, що півострів має повернутися під контроль України, незалежно від часу та ресурсів, необхідних для цього [6]. Водночас процес реінтеграції сприймається як тривалий і складний, з урахуванням демографічних, економічних, політичних і культурних чинників. Після 2014 року етнічна структура Криму зазнала суттєвих змін унаслідок примусового витіснення українського та кримськотатарського населення й організованого переселення громадян РФ, зокрема військових та співробітників силових структур. Це створює додаткові виклики для відновлення соціальної тканини регіону.

Важливим аспектом когнітивної деокупації є подолання внутрішніх суспільних розколів і деструктивних міфів, що існують як у межах окупованих територій, так і на підконтрольній Україні території [3]. Стигматизація мешканців Криму, спрощені уявлення про колаборацію та недостатня поінформованість про реальні умови життя в окупації ускладнюють процес відновлення довіри. Дані опитувань свідчать про дефіцит інформації про Крим у національних медіа та низький рівень обізнаності громадян щодо ситуації на півострові [6]. Це підкреслює необхідність системної комунікаційної політики та розвитку інклюзивного національного діалогу.

Окрему увагу слід приділяти соціально-психологічним наслідкам війни та міжпоколіннєвій травмі. Ефективна когнітивна деокупація має ґрунтуватися на людиноцентричному та правозахисному підході, який визнає гетерогенність досвідів мешканців окупованих територій і забезпечує повагу до гідності, рівності та різноманіття

[13]. Реінтеграція залежить не лише від формування нових нарративів, а й від відчутних змін у повсякденному житті: відновлення систем охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, підтримки малого бізнесу та залучення інвестицій.

Одним із ключових інструментів когнітивної окупації з боку РФ стала система освіти, яка використовується для мілітаризації дітей та нав'язування ідеології «російського патріотизму» [13]. Усунення української мови з публічного простору, тиск на батьків і примусове навчання за російськими програмами формують довготривалі ризики для збереження національної ідентичності. Саме тому освітня реінтеграція та робота з молоддю мають стати пріоритетними напрямами політики когнітивної деокупації.

Україна вже розпочала формування інституційної основи для процесу когнітивної деокупації, що відбувається через розробку проєкту Стратегії когнітивної деокупації Криму [11] (далі – Стратегія) – рамкового документу, робота над яким розпочалася у 2022 році з ініціативи Представництва Президента України в АР Крим. До розробки було залучено широке коло експертів, медійників, освітян та психологів. Для координації зусиль створено Раду з питань когнітивної деокупації, а у 2023 році було розроблено Дорожню карту та план заходів на 2024–2027 роки. Ці інституції стали майданчиками для обговорення та узгодження підходів між державними органами, експертним середовищем, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Реалізація Стратегії передбачає системні дії у кількох ключових напрямах. Зокрема, у соціогуманітарній сфері йдеться про розробку програм психосоціальної підтримки населення, що проживало під окупацією, формування механізмів подолання травматичного досвіду та відновлення довіри до українських інституцій. В освітній політиці пріоритетом є створення спеціальних програм для молоді з окупованих територій, інтеграція їх у загальноукраїнський освітній простір, а також розробка курсів з історії та культури України, спрямованих на відновлення національної ідентичності. У сфері молодіжної політики увага зосереджується на підтримці ініціатив, розвитку культурних і освітніх обмінів, залученні молоді до проєктів громадянської освіти та волонтерських програм, що сприяють формуванню активної громадянської позиції. Крім того, важливим є залучення громадянського суспільства та локальних лідерів, зокрема представників місцевих громад, кримськотатарських організацій та інших етніч-

них спільнот, до процесу вироблення політики, що враховує специфіку кожного регіону. Завершальним елементом є міжнародне партнерство, яке передбачає співпрацю з міжнародними організаціями та фондами, зокрема Європейським Союзом, для забезпечення експертної підтримки, фінансування та обміну досвідом у сфері постконфліктної реінтеграції [11].

Важливим кроком у напрямі реалізації Стратегії стало створення у Комітеті Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування робочої групи з розробки національних політик щодо реінтеграції, відновлення влади та української ідентичності (далі – Робоча група) на тимчасово окупованих територіях України. Метою Робочої групи є розробка довготривалої, послідовної та цілісної державної політики щодо питань та процесів деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, з особливим фокусом на когнітивний вимір політик реінтеграції та відновлення української ідентичності [12]. Таким чином, інституційна основа когнітивної деокупації формується як багаторівнева система, що поєднує державні органи, громадянське суспільство та міжнародних партнерів, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення викликів, спричинених тривалою окупацією.

Комунікація про наміри держави та перспективи реінтеграції має розпочинатися ще до фактичного звільнення територій і здійснюватися як безперервний процес. Стратегічні меседжі повинні бути адаптовані до різних цільових груп і спрямовані на руйнування упереджень, розвиток міжрегіональних зв'язків і відновлення культурних мостів. У цьому контексті громадянське суспільство та локальні лідери думок відіграють роль ключових посередників довіри.

Комунікація щодо тимчасово окупованого Криму в сучасних умовах виходить за межі звичайного інформаційного обміну або реакції на ворожі інформаційні впливи. Вона становить складову національної інформаційної безпеки та є елементом боротьби за ідентичність, суб'єктність і відновлення зв'язку між державою та її громадянами. Йдеться про утвердження української присутності Криму не лише у правовому полі, а й у суспільній свідомості мешканців півострова, материкової України та міжнародної спільноти. В умовах тривалої окупації стратегічні комунікації набувають проактивного характеру й мають реалізовуватися через системні, узгоджені наративи, спрямовані на зміцнення української позиції

та протидію російській дезінформації.

Майже дванадцять років тимчасової окупації Криму супроводжувалися не лише військовим захопленням території, а й масштабною інформаційною ізоляцією, цілеспрямованим викривленням реальності та формуванням альтернативної картини світу у свідомості частини мешканців півострова. У результаті розрив між Кримом і материковою Україною набув когнітивного виміру. РФ системно здійснювала політику трансформації ідентичності, нав'язуючи міфи про «історичну справедливість», «захист від уявних загроз» та незворотність окупації [3]. За таких умов стратегічні комунікації постають не лише як інструмент донесення позиції держави, а як механізм відновлення довіри, повернення до спільного смислового простору та реінтеграції на рівні цінностей і соціальних зв'язків.

У межах когнітивної деокупації стратегічні комунікації мають функціонувати як міжсекторальний процес, що охоплює внутрішньоукраїнський суспільно-політичний дискурс, взаємодію з мешканцями тимчасово окупованої території та міжнародну комунікацію. Для внутрішньої аудиторії пріоритетними є подолання апатії та скепсису щодо перспектив деокупації, відновлення відчуття спільності долі з кримчанами, руйнування стереотипів і ворожих міфів, а також формування сталого бачення Криму як невід'ємної частини демократичної та європейської України. Для міжнародної спільноти комунікація щодо Криму є засобом запобігання нормалізації окупації, збереження кримського питання в глобальному порядку денному, викриття російських наративів та вибудовування коаліцій підтримки України на політичному, культурному й гуманітарному рівнях.

Важливою складовою комунікаційної стратегії є системна протидія дезінформації, що передбачає координацію з профільними державними структурами, обмін аналітичними даними та оперативне реагування на ворожі інформаційні кампанії [13]. Окремого напрямку потребує захист культурної спадщини Криму, зокрема фіксація фактів незаконного переміщення культурних цінностей, нелегальних археологічних робіт і фальсифікованої реставрації. Доцільним є створення реєстру кримських пам'яток і цифровізація об'єктів культурної спадщини з урахуванням міжнародного досвіду, а також формування політики культурного невизнання щодо російських ініціатив, які експлуатують кримську тематику за кордоном.

Ключовими точками комунікаційної активності мають стати пам'ятні дати, зокрема 26 лютого – День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також 18 травня – День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. Поряд із цим доцільним є формування нових символічних дат, здатних посилювати національну єдність і актуалізувати тему Криму на міжнародному рівні. У цьому контексті особливе значення має 26 червня – День кримськотатарського прапора, який символізує боротьбу кримськотатарського народу за свободу та право на самовизначення. Важливими для комунікаційної політики також є 9 серпня – Міжнародний день корінних народів, що підкреслює глобальний вимір захисту прав корінних народів, та 10 вересня – День кримськотатарської мови та літератури, який сприяє збереженню та розвитку культурної спадщини кримськотатарського народу.

Інтеграція цих дат у комунікаційні стратегії дозволяє підкреслити неперервність боротьби кримськотатарського народу, наголосити на цінності свободи та незалежності, а також створити додаткові можливості для міжнародної адвокації. Таким чином, пам'ятні та символічні дати стають важливими елементами когнітивної деокупації, сприяючи відновленню зв'язку з мешканцями окупованих територій та формуванню спільного бачення майбутнього України.

Ефективність стратегічних комунікацій значною мірою залежить від міжсекторальної взаємодії державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Перспективним напрямом є розбудова платформ для обговорення сценаріїв майбутнього півострова за участі політиків, експертів, інтелектуалів, митців і лідерів думок, що сприятиме формуванню комплексного бачення гуманітарних, соціальних, культурних та політичних аспектів реінтеграції Криму. Важливу роль у цьому процесі відіграють українські організації за кордоном, які можуть бути ефективними провідниками українського нарративу на міжнародних академічних і культурних майданчиках.

Емпіричні дані підтверджують високий рівень суспільної підтримки деокупації Криму. Йдеться про результати соціологічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології, проведеного у липні 2024 року, яке було спрямоване на вивчення громадської думки щодо перспектив повернення півострова та ставлення

до кримськотатарського народу. Згідно з отриманими даними, 90% респондентів переконані, що Крим має повернутися під контроль України незалежно від тривалості цього процесу, а 86% визнають півострів батьківщиною кримськотатарського народу [6].

Водночас лише незначна частина громадян вважає себе добре поінформованою про ситуацію в Криму, що свідчить про наявність когнітивного розриву між суспільним запитом і рівнем доступної інформації. Попри загальну підтримку деокупації, спостерігається диференціація у ставленні до мешканців тимчасово окупованих територій, а також зниження пріоритетності кримського питання серед молоді. Це пояснюється відсутністю спільного досвіду проживання до 2014 року та впливом інших актуальних викликів, що формують порядок денний молодого покоління [6].

Таким чином, дослідження Київського міжнародного інституту соціології демонструє не лише високий рівень суспільної підтримки деокупації, але й окреслює проблемні аспекти когнітивної інтеграції, які потребують системної роботи у сфері стратегічних комунікацій та освітньої політики. Відсутність системного фокусу на Крим у публічному просторі створює ризики для суспільної згуртованості, стратегічної цілісності державного нарративу та внутрішньої стійкості, водночас посилюючи вплив ворожої пропаганди. Послідовна, проактивна й міжсекторальна комунікація щодо Криму має бути інтегрована в державну політику, медіа, освіту, культуру та міжнародну взаємодію як необхідна умова відновлення зв'язку, ідентичності та спільного бачення майбутнього.

Висновки. Аналіз досліджень та емпіричних даних свідчить, що когнітивна деокупація Криму є складним, багатовимірним і довготривалим процесом, стратегічно важливим для відновлення територіальної цілісності та національної єдності України. Вона виходить за межі політико-правового поля, охоплюючи культурні, освітні та інформаційні аспекти.

Успішна реалізація цієї політики залежить від ефективної міжсекторальної координації, інституціоналізації напрацьованих стратегій та системної роботи зі стратегічними комунікаціями. Інтеграція теми Криму в державну політику пам'яті, освіти та міжнародний порядок денний є необхідною умовою для ментального повернення мешканців півострова в український простір та подолання наслідків окупації.

Список літератури:

1. Андрієвська А., Халімон О. Люди «сірої зони»: Свідки російської анексії Криму 2014 року. Київ: Український інститут національної пам'яті, 2018. 264 с.
2. Аріфмететов О. Щоденник ув'язненого: досвід кримськотатарського активіста в умовах окупації. Рукописні матеріали. 2019–2025.
3. Бабін Б. В., Барієв Е. Е. (ред.). Реінтеграція Криму: урядові плани та формування механізмів міжнародної підтримки. Київ: Кримськотатарський Ресурсний Центр, 2023. 48 с.
4. Громенко С. В. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Харків: Фоліо, 2019. 225 с.
5. Іванець А. В. Сім причин звільнити Крим. Київ: Науково-дослідницький інститут українознавства, 2023. 40 с.
6. Київський міжнародний інститут соціології. Громадська думка щодо деокупації Криму та ставлення до кримськотатарського народу (липень 2024 року). Київ: КМІС, 2024.
7. Кримськотатарський Ресурсний Центр. Аналіз порушень прав людини в окупованому Криму у 2025 році. Київ: КРЦ, 2025.
8. Моніторингова місія ООН з прав людини. Звіт про порушення прав людини в Криму (січень–червень 2025 року). Женева: ООН, 2025.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». Указ Президента України №117/2021 від 24.03.2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533> (дата звернення: 25.09.2025).
10. Результати дослідження «Когнітивна деокупація Криму». URL: <https://ppu.gov.ua/rezultaty-doslidzhennya-kognitivna-deokupatsiya-krumu/> (дата звернення: 28.09.2025).
11. Стратегія когнітивної деокупації Криму. URL: <https://ppu.gov.ua/documents/stratetiia-kognitivnoi-deokupatsii-krumu/> (дата звернення: 25.09.2025).
12. У Комітеті створено Робочу групу з розробки національних політик щодо реінтеграції, відновлення влади та української ідентичності на тимчасово окупованих територіях України. Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. URL: https://komsamovr.rada.gov.ua/news/main_news/85884.html (дата звернення: 01.10.2025).
13. Human Rights Watch. World Report 2025: Ukraine. Human Rights Developments in Crimea. Нью-Йорк: HRW, 2025.
14. Terperik D., et al. Стійка Україна – крихка мозаїка. Суспільство, медіа, безпека і перспективи. Таллінн: ICDS, 2021. 72 с. URL: https://icds.ee/wp-content/uploads/2021/09/ICDS_Report_Resilient_Ukraine_Delicate_Mosaic_Terperik_et_al_September_2021_UA.pdf (дата звернення: 25.09.2025).

Kucheriavyi V. M., Bondarenko Ye. R. CROSS-SECTORAL POLITICS OF COGNITIVE DEOCCUPATION: RESTORING CONNECTION AND IDENTITY IN OCCUPIED TERRITORIES

The article examines strategic communications as a key tool for the cognitive de-occupation of temporarily occupied Crimea. It analyzes current challenges related to the peninsula's information isolation, the impact of Russian propaganda, and the need to shape a Ukrainian narrative. The article presents the results of sociological research indicating a high level of support for de-occupation among Ukrainian society. The main directions of strategic communications are outlined, including work with youth, cultural policy, information resistance, international advocacy, and memory policy. Specific initiatives and measures aimed at restoring connections with Crimean residents, strengthening national identity, and raising awareness about the situation on the peninsula are proposed. The importance of cross-sectoral cooperation, coordination of state and civil efforts, and the institutionalization of the project of the Strategy for Cognitive De-occupation as a framework document of state policy is emphasized.

Key words: cognitive deoccupation, cross-sectoral policy, reintegration of temporarily occupied territories, Crimea, identity, social cohesion, strategic communications, education in wartime, memory politics, information warfare, post-conflict recovery, civil society, psychosocial rehabilitation.

Дата надходження статті: 13.12.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025